

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

St.prp. nr. 15

(2002–2003)

Om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)

Innhold

1	Innledning og sammendrag	5			
2	Frihandelsforhandlingene mellom EFTA og Singapore. Bakgrunn og gjennomføring	6			
2.1	Bakgrunn	6			
2.2	Forhandlingsprosessen	6			
2.3	Handelsforbindelsene mellom EFTA-statene og Singapore og Norge og Singapore	7			
2.3.1	Handelsforbindelsene mellom EFTA og Singapore	7			
2.3.2	Samhandelen mellom Norge og Singapore	7			
2.3.3	Den politiske og økonomiske utviklingen i Singapore	7			
3	De viktigste forhandlingsresultatene	9			
3.1	Generelt	9			
3.2	Industrivarer	9			
3.3	Fisk og andre marine produkter	9			
3.4	Bearbejdede landbruksprodukter	9			
3.5	Den bilaterale landbruksavtalen – ubearbejdede landbruksvarer	9			
3.6	Opprinnelsesregler og tolladministrativt samarbeid	10			
3.7	Tjenester	10			
3.8	Investeringer	10			
3.9	Konkurransen	10			
3.10	Offentlige anskaffelser	11			
3.11	Beskyttelse av immaterielle rettigheter	11			
3.12	Institusjonelle bestemmelser	11			
3.13	Tvisteløsning	11			
3.14	Tilleggsprotokollen ("Record of Understanding")	11			
3.15	Menneskerettigheter, miljø og statens reguleringsrett	11			
4	Nærmere om form og innhold i frihandelsavtalen	12			
4.1	Generelt	12			
4.2	Avtalens fortale	12			
4.3	Generelle bestemmelser	12			
4.3.1	Mål (artikkel 1)	12			
			4.3.2	Geografisk virkeområde (artikkel 2)	12
			4.3.3	Handelsforbindelser og økonomiske forbindelser som dekkes av denne avtale (artikkel 3)	13
			4.3.4	Forholdet til andre avtaler (artikkel 4)	13
			4.3.5	Regionale og lokale administrative enheter (artikkel 5)	13
			4.4	Handel med varer	13
			4.4.1	Omfang og virkeområde (artikkel 6)	13
			4.4.2	Opprinnelsesregler og tolladministrativt samarbeid (artikkel 7)	13
			4.4.3	Toll (artikkel 8)	14
			4.4.4	Import- og eksportrestriksjoner (artikkel 9)	14
			4.4.5	Bestevilkårsbehandling (artikkel 10)	14
			4.4.6	Nasjonal behandling (artikkel 11) ...	14
			4.4.7	Veterinære og plantesanitære tiltak (artikkel 12)	14
			4.4.8	Tekniske reguleringer (artikkel 13) .	14
			4.4.9	Statshandelsforetak (artikkel 14)	14
			4.4.10	Subsidier (artikkel 15)	14
			4.4.11	Antidumping (artikkel 16)	15
			4.4.12	Beskyttelsestiltak mot import av visse varer (artikkel 17)	15
			4.4.13	Vanskeligheter med betalingsbalansen (artikkel 18)	15
			4.4.14	Generelle unntak (artikkel 19)	15
			4.4.15	Sikkerhetsunntak (artikkel 20)	15
			4.5	Handel med tjenester	15
			4.5.1	Virkeområde (artikkel 21)	15
			4.5.2	Definisjoner (artikkel 22)	16
			4.5.3	Bestevilkårsbehandling (artikkel 23)	16
			4.5.4	Markedsadgang (artikkel 24)	16
			4.5.5	Nasjonal behandling (artikkel 25) ...	16
			4.5.6	Tilleggsforpliktelser (artikkel 26)	16
			4.5.7	Handelsliberalisering/bindingslisten (artikkel 27)	16
			4.5.8	Statlig regulering (artikkel 28)	16
			4.5.9	Subsidier (artikkel 29)	17
			4.5.10	Godkjenning (artikkel 30)	17
			4.5.11	Monopoler (artikkel 31)	17

4.5.12	Bevegelighet for fysiske personer (artikkel 32)	17	4.11	Tvisteløsning	20
4.5.13	Generelle unntak (artikkel 33)	17	4.11.1	Virkeområde (artikkel 56)	20
4.5.14	Sikkerhetsunntak (artikkel 34)	17	4.11.2	Tvisteløsningsprosedyrer (artikkel 57)	20
4.5.15	Beskyttelse av betalingsbalansen (artikkel 35)	18	4.11.3	Konsultasjoner (artikkel 58)	20
4.5.16	Vedlegg (artikkel 36)	18	4.11.4	Opprettelse av et voldgiftspanel (artikkel 59)	20
4.6	Investeringer	18	4.11.5	Voldgiftspanel (artikkel 60)	20
4.6.1	Definisjoner (artikkel 37)	18	4.11.6	Voldgiftpanelets prosedyrer (artikkel 61)	21
4.6.2	Virkeområde (artikkel 38)	18	4.11.7	Første rapport (artikkel 62)	21
4.6.3	Fremme og beskyttelse av investeringer (artikkel 39)	18	4.11.8	Endelig rapport (artikkel 63)	21
4.6.4	Nasjonal behandling og bestevilkårsbehandling (artikkel 40) .	18	4.11.9	Avbryting av voldgiftspanelets behandling (artikkel 64)	21
4.6.5	Beskatning (artikkel 41)	18	4.11.10	Gjennomføring av pålegg i panelets rapporter (artikkel 65)	21
4.6.6	Ekspropriasjon og kompensasjon (artikkel 42)	18	4.11.11	Øvrige bestemmelser (artikkel 66) .	21
4.6.7	Rett til regulering (artikkel 43)	18	4.12	Sluttbestemmelser	21
4.6.8	Overføringer (artikkel 44)	18	4.12.1	Innsyn (artikkel 67)	21
4.6.9	Nøkkelpersonell (artikkel 45)	19	4.12.2	Vedlegg (artikkel 68)	22
4.6.10	Reservasjoner (artikkel 46)	19	4.12.3	Endringer (artikkel 69)	22
4.6.11	Subrogasjon (artikkel 47)	19	4.12.4	Nye parter (artikkel 70)	22
4.6.12	Tvister mellom en part og en investor (artikkel 48)	19	4.12.5	Oppsigelse og opphør (artikkel 71) .	22
4.6.13	Unntak (artikkel 49)	19	4.12.6	Ikrafttredelse (artikkel 72)	22
4.7	Konkurransen	19	4.12.7	Depositær (artikkel 73)	22
4.7.1	Konkurransen (artikkel 50)	19	4.13	Den bilaterale landbruksavtalen	22
4.8	Offentlige anskaffelser	19	5	Vurderinger og tilråding	23
4.8.1	Virkeområde (artikkel 51)	19		Vedlegg	
4.8.2	Utvexling av informasjon (artikkel 52)	19	1	Avtale mellom EFTA-statene og Singapore	24
4.8.3	Videre forhandlinger (artikkel 53) ..	19	2	Tilleggsprotokoll om frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Singapore	66
4.9	Beskyttelse av immaterielle rettigheter	20	3	Landbruksavtale mellom Kongeriket Norge og Republikken Singapore	70
4.9.1	Beskyttelse av immaterielle rettigheter (artikkel 54)	20			
4.10	Institusjonelle bestemmelser	20			
4.10.1	Den blendede komité (artikkel 55) .	20			

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

St.prp. nr. 15

(2002–2003)

Om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)

*Tilråding fra Utenriksdepartementet av 15. november 2002,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)*

1 Innledning og sammendrag

Hovedformålet med EFTAs frihandelsavtaler er å stimulere til økt samhandel og økonomisk samarbeid mellom partene og dermed økt verdiskaping.

Det bærende prinsipp i EFTA-statenes tredjelandspolitikk har vært parallellitet med EU. Bakgrunnen for dette prinsippet er behovet for å sikre EFTA-eksportører tilsvarende handelsbetingelser på tredjelandsmarkeder som EU-eksportører. EU har imidlertid ikke noen frihandelsavtale med Singapore. På grunn av Singapores betydning som marked for norske varer, tjenester og utenlandsinvesteringer sluttet Norge seg til at EFTA i dette tilfellet avvek fra parallellitetsprinsippet. Singapore utgjør også en viktig plattform for å fremme norske interesser i regionen omkring.

Frihandelsavtalen mellom EFTA og Singapore er en moderne avtale i EFTA-sammenheng. Videre er dette den andre såkalte "annengenerasjonsavtale", det vil si en avtale som i tillegg til å omfatte handel med industrivarer, fiskeprodukter og bearbejdede landbruksvarer, inneholder materielle forpliktelser på handel med tjenester, investeringer og offentlige anskaffelser. I tillegg er en rekke av de tradisjonelle artiklene i avtalen oppdatert i hen-

hold til utviklingen i det internasjonale handelsregimet. Som del av selve frihandelsavtalen har hver av EFTA-statene dessuten forhandlet frem en bilateral landbruksavtale med Singapore.

Avtalen er fremforhandlet i samsvar med WTOs regler om unntak for regionale avtaler fra bestevilkårsbehandling, og den oppfyller blant annet kravet om at en frihandelsavtale skal omfatte den alt overveiende del av den samlede handelen mellom partene.

Frihandelsavtalen inneholder et vedlegg som gir Norge rett til ved ratifikasjon å unnta Svalbard fra avtalens forpliktelser på andre områder enn handel med varer. Norge vil benytte seg av denne retten.

Avtalen er en multilateral avtale mellom Singapore på den ene siden og EFTA-statene samlet på den andre. Avtalen er fremforhandlet i fellesskap på EFTA-siden, men folkerettslig er avtalen bare bindende mellom hver av EFTA-statene og Singapore. Den gjelder altså ikke EFTA-statene imellom. Avtalen ble parafert i Genève 11. april 2002 og undertegnet av Singapore, Island, Liechtenstein, Sveits og Norge på Egilsstadir, Island, 26. juni 2002.

2 Frihandelsforhandlingene mellom EFTA og Singapore. Bakgrunn og gjennomføring

2.1 Bakgrunn

Det bærende prinsipp i EFTA-statenes frihandelspolitikk har vært parallellitet med EU. EFTA-statene har behov for å ha handelsbetingelser på tredjelandsmarkeder som er likeverdige med hva hovedkonkurrentene i EU har. Parallellitetspolitikken har sitt grunnlag i EFTA-ministrenes erklæring fra Bergen i juni 1995. I forbindelse med forhandlingene med Singapore aksepterte Norge imidlertid at EFTA avvek fra parallellitetsprinsippet på grunn av landets betydning som marked for norske varer, tjenester og utenlandsinvesteringer.

Gjennom Bergen-erklæringen ble EFTAs tredjelandsamarbeid utvidet til også å gjelde land og regioner utenfor Europa. På EFTAs ministermøte i desember 2000 ble det besluttet at det skulle gjennomføres forberedende samtaler med Singapore. Avtalen har betydning utover videreutviklingen av det bilaterale samarbeidet, ettersom Singapore kan fungere som døråpner til resten av regionen. Singapores betydning som handelspartner skyldes både landets sterke økonomi og dets posisjon som en sentral økonomisk inngangsport til Sørøst-Asia.

Foruten å være EFTAs andre oversjøiske avtale og den første i Asia utenom Midtøsten, er avtalen med Singapore en av de mest omfattende frihandelsavtalene. Både omfang og forpliktelser går utover den tilsvarende frihandelsavtalen EFTA inngikk med Mexico i 2000. I tillegg til tradisjonell frihandel med industrivarer, fiskeprodukter og bearbejdede landbruksvarer, sikrer avtalen liberal markedsadgang for partenes tjenesteytere, fremmer og beskytter investeringer mellom partene og pålegger dem forpliktelser vedrørende offentlige anskaffelser.

EFTA-statene har i praksis allerede tollfri adgang for de aller fleste eksportvarer, inklusive fisk og fiskeprodukter, på Singapores marked. Singapores nullsatser er imidlertid såkalte 'anvendte tollsatser' som ensidig kan endres. Landets 'bundne' tollsatser, det vil si tollsatser som er bundet i WTO, ligger stort sett på enten 10% eller 6%. Frihandelsavtalen innebærer at Singapores nulltollsatser bindes. Dette gir med andre ord EFTA-

statene rettslig sikkerhet for at deres eksport til Singapore fortsatt vil være tollfri.

2.2 Forhandlingsprosessen

For å vurdere grunnlaget for forhandlinger om en frihandelsavtale ga EFTAs ministermøte i Genève 12. desember 2000 klarsignal til forberedende samtaler med Singapore. Under samtalene i Genève i mars 2001 ble det klart at et felles grunnlag for forhandlinger var til stede. Så vel Singapore som EFTA-statene ønsket seg en ambisiøs avtale i tråd med WTOs regelverk.

Den daværende regjeringen besluttet å åpne forhandlinger våren 2001. Forhandlingene har foregått på embetsnivå i Genève, Oslo og Singapore i perioden fra 2. juli 2001 til 7. mars 2002. EFTA-statene har opptrådt som en samlet gruppe i forhandlingene på basis av fellesposisjoner.

Sveits har ledet EFTA-siden i forhandlingene, og Nærings- og handelsdepartementet har ledet den norske delegasjonen. Landbruksdepartementet har ledet forhandlingene om den bilaterale landbruksavtalen mellom Norge og Singapore. Finansdepartementet ved Toll- og avgiftsdirektoratet har ledet forhandlingene om toll- og opprinnelses-spørsmål. Utenriksdepartementet, Finansdepartementet og andre berørte departementer har bistått Nærings- og handelsdepartementet i forhandlingene om investeringer. Utenriksdepartementet har videre deltatt i forhandlingene med juridisk ekspertise.

På norsk side har sentrale spørsmål blitt avklart gjennom løpende kontakt mellom berørte departementer og i en egen intern referansegruppe for spørsmål i forbindelse med EFTAs tredjelands. Gruppen, som ledes av Nærings- og handelsdepartementet, består ellers av representanter fra Arbeids- og administrasjonsdepartementet, Finansdepartementet, Fiskeridepartementet, Helsedepartementet, Justisdepartementet, Kultur- og kirke departementet, Landbruksdepartementet, Miljøvern departementet, Olje- og energidepartementet, Samferdselsdepartementet, Utdannings-

Om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)

og forskningsdepartementet, Utenriksdepartementet, Konkurransetilsynet, Patentstyret og Toll- og avgiftsdirektoratet.

Et fullstendig avtaleutkast forelå 7. november 2001 etter avsluttende forhandlinger i Singapore. Norge kunne imidlertid ikke slutte seg til en parafering av avtalen, ettersom det var behov for å avklare på politisk nivå i Oslo en del spørsmål knyttet til ikke-handelsmessige hensyn, herunder menneskerettigheter. Regjeringen besluttet at utkastet til avtale ikke kunne aksepteres før problemer knyttet til menneskerettigheter og enkelte aspekter ved investeringskapittelet var løst. Med hensyn til investeringskapittelet dreide dette seg særlig om ivaretagelse av ikke-handelsmessige hensyn, herunder miljø. De andre EFTA-statene stilte seg bak Norges krav om å inkludere en referanse til menneskerettigheter i avtalen. Under den avsluttende gjennomgangen av avtalen i Singapore i mars 2002 aksepterte Singapore å inkludere en slik referanse i avtalens fortale, og enkelte norske krav i forhold til investeringskapittelet fikk også gjennomslag. Regjeringen godkjente teksten til avtalen i mars 2002, den ble parafert 11. april og underskrevet på EFTAs ministermøte på Egilsstaðir på Island 26. juni samme år.

2.3 Handelsforbindelsene mellom EFTA-statene og Singapore og Norge og Singapore

2.3.1 Handelsforbindelsene mellom EFTA og Singapore

Samhandelen mellom EFTA-statene og Singapore har økt betraktelig de siste tre årene. Av EFTA-statene er Sveits den største handelspartneren til Singapore og står for den største delen av EFTA-statenes eksport til landet. De viktigste eksportproduktene fra Sveits til Singapore er ur, klokker, maskiner og kjemikalier. Fra Singapore importerer Sveits elektrisk utstyr, edelstener og metaller samt optiske instrumenter. Island eksporterer hovedsakelig optiske og medisinske instrumenter, leskedrikker og plastikkartikler, og importerer maskiner, elektrisk utstyr, farge- og blekemidler, samt kitt og blekk.

2.3.2 Samhandelen mellom Norge og Singapore

Samhandelen mellom Norge og Singapore har økt kraftig det siste tiåret, til tross for en nedgang i forbindelse med Asia-krisen i 1997 og 1998. Nor-

ges viktigste eksportvarer til Singapore er maskiner, skip og båter, optiske instrumenter, elektronisk utstyr, telekommunikasjonsutstyr, samt fisk og annen sjømat.

Etter EU er Øst-Asia i dag den viktigste regionen for norsk sjømateksport. Fersk oppdrettet laks, røkt laks og fryst laksefilet er de viktigste sjømatprodukter som eksporteres til Singapore. Handelen med fisk og andre marine produkter mellom Norge og Singapore er relativt beskjeden, men frihandelsavtalen vil kunne bidra til å øke den norske sjømateksporten gjennom å sikre forutsigbare rammebetingelser.

Samhandelen var i 2001 på 3,27 milliarder kroner, hvorav eksport utgjorde 2,41 milliarder kroner og import 854 millioner kroner. Handelsbalansen har altså vært klart til fordel for norsk eksport.

De bilaterale forbindelsene mellom Norge og Singapore preges av stor næringsaktivitet. Det er registrert godt over 100 norske selskaper i Singapore, hvorav halvparten er knyttet til maritime tjenester eller petroleumsrelaterte aktiviteter. Singapore har en av de største konsentrasjonene av norske bedrifter utenfor Norge og utgjør Norges tredje viktigste marked i Asia. Flere norske bedrifter har etablert sine regionale hovedkontor i Singapore. De viktigste sektorene for samarbeid mellom Norge og Singapore, foruten den maritime, er IKT, energi og bioteknologi.

2.3.3 Den politiske og økonomiske utviklingen i Singapore

Singapores økonomiske utvikling har vært imponerende etter at landet ble selvstendig republikk i 1965. Singapore opplevde imidlertid kraftig økonomisk nedgang i 2001, i hovedsak som resultat av en negativ utvikling i internasjonal økonomi. Nedgangen illustrerer at Singapores svært åpne økonomi er sterkt avhengig av ytre forhold, og den negative utviklingen reflekterer spesielt avhengigheten av amerikansk økonomi. Den relativt svake økonomiske veksten i første halvår av 2002 skyldes først og fremst den svake globale økonomiske utviklingen. Den singaporske regjeringens hovedmålsetting er å stimulere til vekst og å sørge for at landet så raskt som mulig kan vise til solid og bærekraftig økonomisk utvikling. Etter et fall i brutto nasjonalprodukt (BNP) på 2% i 2001, ligger vekstanslagene for 2002 på rundt 3%.

Landets innenrikspolitiske situasjon preges av kontinuitet, stabilitet og forutsigbarhet. Styresettet kan karakteriseres som demokratisk, autoritært og næringslivsorientert. Regjeringspartiet befester sin totalt dominerende posisjon ved å vinne valget

Om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)

i november 2001 med 75% av stemmene og fikk dermed 82 av 84 plasser i parlamentet.

Singapores betydning som maritimt senter tilar, både når det gjelder havneutbygging, nasjonal flåte og bredden i skipsfartsmiljøet. Singapore har begrenset industri, men satser store ressurser på å utvikle kunnskapsbasert næringsvirksomhet for å være i forkant internasjonalt på dette området.

Myndighetene i Singapore betrakter handel og økonomisk samarbeid som avgjørende for nasjonal verdiskaping og internasjonal konfliktforebygging. Landet er en sterk tilhenger av et liberalt internasjonalt handelsregime og deltar aktivt i WTO. Sin-

gapore arbeider også parallelt med å etablere stadig flere bilaterale handelsavtaler og har allerede inngått avtale med New Zealand og Japan. Forhandlingene om bilaterale frihandelsavtaler med USA og Australia er i en slutfase, og forhandlinger pågår med Mexico og Kina. Medlemskapet i FNs sikkerhetsråd fra januar 2001 til desember 2002 er høyt prioritert. I utenrikspolitikken fokuseres det på styrking av regionale organisasjoner som Association of South-East Asian Nations (ASEAN), Asia Regional Forum (ARF), Asia-Europe Meeting (ASEM) og Asia-Pacific Economic Co-operation (APEC).

3 De viktigste forhandlingsresultatene

3.1 Generelt

Frihandelsavtalen mellom EFTA og Singapore er i hovedsak bygget over samme lest som EFTAs avtale med Mexico, som trådte i kraft 1. juli 2001. Den representerer også modernisering i forhold til de tidligere frihandelsavtalene EFTA har inngått. Det er den første frihandelsavtalen inngått med en stat i Asia utenfor Midtøsten og den andre avtalen inngått med en stat utenfor Europa og midelhavsområdet. Videre er dette den andre såkalte "annengenerasjonsavtale". Dette innebærer at avtalen i tillegg til å omfatte handel med industrivarer, fiskeprodukter og bearbeidede landbruksvarer, inneholder materielle forpliktelser innenfor handel med tjenester, investeringer og offentlige anskaffelser. I tillegg er en rekke av de tradisjonelle artiklene i avtalen oppdatert i henhold til utviklingen i det internasjonale handelsregimet.

Avtalen gir med få unntak nulltoll for all handel med industrivarer, fisk og fiskeprodukter. Avtalen tilfredsstiller kravene til preferensielle avtaler i GATTs artikkel XXIV og artikkel V i WTOs tjenesteavtale (GATS). Disse artiklene fastslår at regionale frihandelsavtaler skal omfatte den alt overveiende del av samhandelen med varer, samt ha en betydelig sektormessig dekning og i det alt vesentlige ingen diskriminering når det gjelder samhandelen med tjenester.

3.2 Industrivarer

EFTA-statene og Singapore har forpliktet seg til å avvikle all importtoll på industrivarer og avgifter med tilsvarende virkning fra avtalens ikrafttredelse, med de unntak som fremgår i avtalens vedlegg V. Fra frihandelsavtalens ikrafttredelse skal i tillegg alle forbud, restriksjoner og tiltak med tilsvarende virkning på import og eksport avvikles av både EFTA-statene og Singapore.

3.3 Fisk og andre marine produkter

I avtalen har EFTA-statene og Singapore forpliktet seg til å avskaffe all toll på fisk og andre marine

produkter fra avtalens ikrafttredelse, med visse unntak. Sveits og Liechtenstein kan opprettholde importkontroll for enkelte produktslag med opprinnelse i Singapore. Handel med fisk og andre marine produkter dekkes av avtalens vedlegg IV.

3.4 Bearbeidede landbruksprodukter

Frihandelsavtalen omfatter bearbeidede landbruksprodukter, slik det fremgår av avtalens vedlegg III. Vedlegg III innebærer at EFTA-statene og Singapore gir tollkonsesjoner for bearbeidede landbruksvarer i henhold til de nasjonale varelisene i vedlegget. Vedlegget åpner for å praktisere ordningen med kompensasjon for råvarepris, dvs. kompensasjon for ulike priser i avtalelandene for de råvarer som benyttes i fremstillingen av de aktuelle bearbeidede landbruksvarene. Avtalepartene har, under visse forutsetninger, forpliktet seg til ikke å gi hverandre en dårligere behandling når det gjelder handel med bearbeidede landbruksvarer enn den beste behandling som til enhver tid praktiseres overfor noe annet land.

3.5 Den bilaterale landbruksavtalen – ubearbeidede landbruksvarer

Handel med ubearbeidede landbruksvarer er i hovedsak ikke omfattet av EFTA-samarbeidet. Dette har sin bakgrunn i de enkelte EFTA-landenes landbrukspolitik, som blant annet innebærer tollbeskyttelse på hjemmemarkedene. Det er imidlertid fremforhandlet en bilateral landbruksavtale mellom Norge og Singapore med begrenset vareomfang. Frihandelsavtalens artikkel 6 nr. 2 inneholder en henvisning til de bilaterale landbruksavtalene. Den bilaterale landbruksavtalen utgjør en del av instrumentene som etablerer et frihandelsområde mellom EFTA-statene og Singapore. Den er derfor behandlet i og vedlagt denne proposisjonen. Frihandelsavtalen og den bilaterale landbruksavtalen vil bli notifisert samtidig til WTO for å tilfredsstille GATT-avtalens artikkel XXIV om at en frihandelsavtale skal omfatte den alt overveiende delen av samhandelen.

Landbruksavtalen mellom Norge og Singapore inneholder lister over tollkonsesjoner fra norsk og singaporsk side, samt opprinnelsesregler for handelen med landbruksvarer. Den inneholder videre en erklæring om at avtalepartene er rede til i fremtiden å drøfte utvidelse av omfanget av markeds-konsesjoner for landbruksvarer.

3.6 Opprinnelsesregler og tolladministrativt samarbeid

Bestemmelsene i frihandelsavtalen om opprinnelsesregler og tolladministrativt samarbeid er nedfelt i artikkel 7 og i vedlegg I til avtalen. Disse er nødvendige for å fastslå hvilke varer som skal få preferansebehandling som følge av avtalen.

Bestemmelsen i artikkel 7 nr. 1 er utformet slik at preferansereglene og det tolladministrative samarbeidet gjelder for artiklene 8 (toll), 16 (antidumping) og 17 (beskyttelsestiltak for import av visse produkter). I artikkel 7 nr. 2 slås det fast at for de øvrige artikler i kapittel II (handel med varer) skal reglene for tolladministrativt samarbeid og nasjonale ikke-preferensielle regler nedfelt i vedlegg I gjelde. I artikkel 7 nr. 3 fastsettes det at avtalepartene etter to år skal møtes for å gjennomgå vedlegg I, med sikte på å tilpasse bestemmelsene for utenlandsk bearbeiding til den økonomiske utviklingen. Slik gjennomgang skal deretter foretas hvert annet år, såfremt partene ikke blir enige om noe annet.

3.7 Tjenester

Dette er den andre frihandelsavtalen EFTA har inngått som inneholder forpliktelser på tjenesteområdet. Det vil si at avtalen medfører liberalisering av handel med tjenester ved å fjerne restriksjoner der partene har sett seg tjent med dette. Kapitlet er i stor grad basert på definisjonene og prinsippene i WTOs GATS-avtale. I tråd med WTOs krav til frihandelsavtaler går avtalen lengre i å liberalisere handel med tjenester enn det som følger av WTO-avtaleverket, spesielt hva gjelder EFTA-landenes markedsadgang til Singapore. Norge har også bundet seg til liberalisering utover sine WTO-forpliktelser, primært på områdene forskning og utdanning.

Liberalisering vil skje etter 'nedenfra-og-opp'-metoden, det vil si at hver av partene har egne lister over spesifikke forpliktelser de binder seg til. Gjennom denne avtalen har EFTAs tjenesteytere og investorer i Singapore traktatfestet rett til bedre behandling enn øvrige WTO-medlemmer og er sik-

ret samme behandling som bedrifter fra Singapores andre frihandelspartnere. Tjenestekapitlet inneholder bestemmelser i tråd med GATS om generelle unntak og sikkerhetsunntak.

3.8 Investeringer

Avtalen er den andre frihandelsavtalen EFTA har inngått som inkluderer forpliktelser til å fremme etablering og beskyttelse av investeringer mellom partene. Bestemmelsene om investeringer er mer omfattende enn i EFTA-statenes frihandelsavtale med Mexico. Partene forplikter seg til å gi hverandres investorer og deres investeringer behandling som er like gunstig som den som gis egne investorer og investeringer, det vil si såkalt nasjonal behandling.

Partenes unntak, det vil si sektorer der det gjøres visse unntak fra prinsippet om nasjonal behandling og bestevilkårsbehandling, er nedfelt i vedlegg XI. Norge har unntak for eiendomsmegling, fiskeforedlingsindustrien og norske regler om styrer i henhold til allmennaksjeselskapsloven.

Investeringskapitlet inneholder egne bestemmelser om blant annet skattlegging, ekspropriasjon, rett til regulering, betalingsoverføringer inn og ut av landet og tvisteløsning, samt generelle unntak tilsvarende de som finnes i WTO (GATT artikkel XX og GATS artikkel XIV).

Fra norsk side ønsket man at ekspropriasjonsartikkelen fikk en utforming som sterkere understreket statens styringsrett slik at bestemmelsen, isolert sett, ikke skulle bli oppfattet slik at den gir erstatningsrett også ved statlige reguleringsstiltak som ikke er erstatningsbetingende etter norsk rett. Ut fra en helhetsvurdering har man likevel ikke gitt denne tolkningsmuligheten avgjørende vekt, særlig fordi bestemmelsene i samme kapittel om rett til regulering ut fra allmenne hensyn og om generelle unntak bidrar til å redusere usikkerheten.

3.9 Konkurransen

Konkurranskapitlet er basert på at partene skal anvende sin nasjonale konkurranselovgivning for å hindre atferd som begrenser konkurransen og undergraver avtalens målsetning om frihandel. Partene skal samarbeide for å unngå slik atferd. Dette er andre gang i EFTAs frihandelsavtaler det eksplisitt legges opp til samarbeid på konkurranseområdet.

3.10 Offentlige anskaffelser

Norge er gjennom EØS-avtalen og WTO-avtalen om offentlige anskaffelser (GPA) forpliktet til å åpne markedet for offentlige anskaffelser for leverandører fra andre parter, forutsatt at norske leverandører får tilsvarende markedsadgang. Dette innebærer en forpliktelse til å sikre fri konkurranse på like vilkår for leverandører til dette markedet og et forbud mot diskriminering på grunnlag av nasjonalitet. Frihandelsavtalen fastslår at partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til offentlige anskaffelser skal styres av GPA og at partene skal samarbeide for å tilstrebe liberalisering av markedene for offentlige anskaffelser.

3.11 Beskyttelse av immaterielle rettigheter

Avtalen sikrer beskyttelse av immateriell rettigheter, herunder rettigheter til åndsverk, oppfinnelser og design. Den forplikter partene til å gi hverandres borgere minst like god behandling som de gir sine egne borgere og borgere av enhver annen stat. Partene stadfester sine forpliktelser i henhold til internasjonale avtaler de er part i, herunder WTOs TRIPS-avtale, og de forplikter seg til å søke å tiltre spesifiserte konvensjoner. I tillegg reguleres enkelte områder spesielt. Avtalen inneholder også konkrete bestemmelser om beskyttelsesnivået på blant annet patentområdet. Intet av dette går utover det som følger av gjeldende norske lover.

3.12 Institusjonelle bestemmelser

Frihandelsavtalen omfatter også institusjonelle bestemmelser. Den etablerer Den blandede komité og fastslår at gjennomføringen av avtalen skal forvaltes av denne. Komiteen kan ved enstemmighet ta beslutninger vedrørende endringer av avtalen. Beslutningene trer i kraft etter at alle partene har gjennomført sine interne prosedyrer.

3.13 Tvisteløsning

Avtalen inneholder en detaljert prosedyre for tvisteløsning for det tilfellet at det skulle oppstå problemer vedrørende tolkning og gjennomføring av partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til avtalen. Bruk av tvisteløsningssystemet er aktuelt først når spørsmålet ikke er løst gjennom konsultasjoner i Den blandede komité. Et effektivt tvisteløsningssystem er i tråd med det norske ønsket om og behovet for et forutsigbart og regelbasert handelssystem.

3.14 Tilleggsprotokollen ("Record of Understanding")

Tilleggsprotokollen avspeiler en politisk forståelse mellom partene når det gjelder gjennomføring av avtalen og vilje til å videreutvikle den på bestemte områder. Tilleggsprotokollen inneholder fortolkninger av spesielle bestemmelser og utgjør således en viktig ramme for forståelsen og gjennomføringen av avtalen.

3.15 Menneskerettigheter, miljø og statens reguleringsrett

Avtalens fortale nedfeller sentrale sider ved den politiske kontekst og er også et viktig fortolknings-element. Det fastslås hvem som er partene i avtalen og partenes hensikt med den. I fortalen bekrefter partene blant annet prinsippet om bærekraftig utvikling og prinsippene i FN-pakten og i FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter. Dette var særlig viktig for Norge og en forutsetning for at avtalen kunne godkjennes i regjeringen. Fra norsk side ble det i forhandlingene lagt særlig vekt på en forsvarlig omtale av menneskerettigheter og miljø, herunder statens rett til å regulere i den allmenne interesse. De kompromisser som ble oppnådd i forhandlingene samlet sett, med vekt på fortalen og investeringskapittelet, må sees på bakgrunn av at Singapore hadde sterke prinsipielle innvendinger mot å inkludere ikke-handelsmessige forhold overhodet.

4 Nærmere om form og innhold i frihandelsavtalen

4.1 Generelt

Frihandelsavtalen mellom EFTA og Singapore inneholder en rekke nye elementer i forhold til EFTAs tradisjonelle frihandelsavtaler. De nye elementene inkluderer forpliktelser innenfor tjenester, investeringer, offentlige anskaffelser og konkurranse. I tillegg er en rekke av de tradisjonelle artiklene i avtalen oppdatert i henhold til utviklingen i det internasjonale handelsregimet.

Avtalen omfatter med få unntak frihandel med industrivarer, bearbejdede landbruksvarer, fisk og fiskeprodukter, i tillegg til forpliktelser innen tjenester, investeringer, offentlige anskaffelser, konkurranse og immaterielle rettigheter. Avtalen er forhandlet frem i samsvar med WTO-kravene i GATT artikkel XXIV og GATS artikkel V, som omhandler preferensielle avtaler. Det fastslås her blant annet at vare- og tjenesteomfanget i regionale frihandelsavtaler skal dekke den alt overveiende delen av samhandelen. Avtalen er symmetrisk ved at både EFTA-statene og Singapore avskaffer toll på industrivarer ved avtalens ikrafttredelse. Forhandlingsresultatet innebærer at EFTA-statene i hovedsak oppnår de samme handelsvilkårene på det singaporske markedet som Singapores øvrige frihandelspartnere har fått.

Frihandelsavtalen med Singapore består av 73 artikler og 12 vedlegg. Til avtalen er det også vedlagt en tilleggsprotokoll ("Record of Understanding"). Denne er ikke formelt en del av avtalen, men avspeiler partenes forståelse av visse bestemmelser i avtalen. I tilknytning til avtalen er det forhandlet frem bilaterale landbruksavtaler mellom hver enkelt EFTA-stat og Singapore.

4.2 Avtalens fortale

Avtalens innledning redegjør for begrunnelsene for ønsket om å inngå avtalen og fastslår hvilke forhold partene har lagt vekt på. Det vises først til de viktige bånd mellom EFTA-statene og Singapore og ønsket om å styrke disse gjennom dannelsen av et frihandelsområde. Deretter bekreftes partenes forpliktelse i forhold til prinsippene i FN-pakten og i FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter.

Det legges videre vekt på å utvikle verdenshandelen og ytterligere å styrke internasjonalt samarbeid, særlig mellom Asia og Europa. Partene stadfester ønsket om å etablere et forutsigbart og stabilt rammeverk for handel med varer, tjenester og investeringer, samt intensjonen om å styrke sin konkurranseevne på verdensmarkedet. Partene legger til grunn at de er bundet av sine respektive forpliktelser under denne og andre internasjonale avtaler. Partene erklærer at de forplikter seg til å beskytte miljøet og å fremme bærekraftig utvikling.

4.3 Generelle bestemmelser

4.3.1 Mål (artikkel 1)

Det fastslås at partene etablerer et frihandelsområde i tråd med de betingelser som nedfelles i avtalen. Avtalens målsetninger er å liberalisere varehandelen i tråd med prinsippene i WTO, å skape rettfærdige konkurransevilkår for handel mellom partene, å liberalisere partenes markeder for offentlige anskaffelser, å liberalisere handelen med tjenester i tråd med prinsippene i WTOs tjenesteavtale (GATS), å øke mulighetene for investeringer og beskyttelse av investorer og investeringer, å sikre et høyt nivå på beskyttelse av immaterielle rettigheter, samt generelt å bidra til at handelshindringer fjernes og at verdenshandelen utvikles.

4.3.2 Geografisk virkeområde (artikkel 2)

Artikkel 2 definerer avtalens geografiske virkeområde. Avtalen gjelder partenes landområder, indre farvann og territorialfarvann, samt i de sjøområder der partene har suverene rettigheter.

Avtalens vedlegg II gir Norge rett til ved ratifikasjon å unnta Svalbard fra avtalens forpliktelser, med unntak av de bestemmelser som gjelder handelen med varer.

Dersom frihandelsavtalen i sin helhet blir gjort gjeldende for Svalbard, gjør Svalbardtraktatens likebehandlingsprinsipp at dette kan få utilsiktede følger i form av rettigheter Norge må tilstå de øvrige partene i Svalbardtraktaten. Frihandelsavta-

len anses ikke å gi mer omfattende rettigheter med hensyn til eksport og import av varer enn de rettigheter Svalbardtraktaten allerede gir. Det ansees derfor ikke som nødvendig å anmode om unntak for frihandelsavtalens anvendelse på Svalbard når det gjelder handel med varer. Unntaket får dermed bare virkning for rettigheter som gis under andre deler av frihandelsavtalen, i første rekke regelverket for offentlige anskaffelser, investeringer og handel med tjenester.

De samme vurderinger i forhold til Svalbardtraktaten ligger også til grunn for EØS-avtalen, som blant annet fastsetter at bestemmelser om offentlige innkjøp og handel med tjenester ikke får anvendelse på Svalbard.

4.3.3 Handelsforbindelser og økonomiske forbindelser som dekkes av denne avtale (artikkel 3)

Avtalen regulerer handelsforbindelsene mellom Singapore på den ene siden og den enkelte EFTA-stat på den andre, men ikke handelsforbindelsene EFTA-statene imellom. Artikkelen fastslår videre at Sveits skal representere Liechtenstein på områder som dekkes av tollunionen mellom de to stater.

4.3.4 Forholdet til andre avtaler (artikkel 4)

Frihandelsavtalen skal ikke forringe partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til WTO-avtalen og andre internasjonale avtaler.

4.3.5 Regionale og lokale administrative enheter (artikkel 5)

Hver part er ansvarlig for å overholde avtalen og skal sikre etterlevelsen gjennom sentrale, regionale og lokale myndigheter samt organer som utfører oppgaver på vegne av disse myndighetene.

4.4 Handel med varer

4.4.1 Omfang og virkeområde (artikkel 6)

Avtalens bestemmelser skal gjelde handel med industrivarer under kapittel 25-97 i det harmoniserte systemet for beskrivelse og koding av varer (HS) med opprinnelse i en EFTA-stat eller Singapore, bearbejdede landbruksprodukter i henhold til avtalens vedlegg III og fisk og marine produkter som omfattes av avtalens vedlegg IV.

Artikkel 6 nr. 2 fastsetter at Singapore og den enkelte EFTA-stat på bilateral basis har inngått en

avtale om handel med landbruksvarer. Disse avtalene utgjør en del av instrumentene som etablerer frihandelsområdet mellom EFTA-statene og Singapore.

4.4.2 Opprinnelsesregler og tolladministrativt samarbeid (artikkel 7)

Opprinnelsesreglene er et nødvendig redskap for å utnytte de tollpreferanser som en frihandelsavtale tilbyr økonomiske aktører innenfor frihandelsområdet og avgrense i forhold til aktører som står utenfor dette området. Frihandelsområdet utgjøres vanligvis av avtalepartenes territorier. Opprinnelsesreglene fastsetter produksjonskrav og øvre grense for innsatsmaterialer fra land utenfor frihandelsområdet for at ferdigvaren skal oppnå status som frihandelsvare ("opprinnelsesstatus") innenfor avtalen. Opprinnelsesregler og opprinnelsesbevis ekskluderer produkter med opprinnelse i et land som ikke er part i avtalen fra å oppnå tollpreferanser og andre lettelser under frihandelsavtalen.

Avtalens artikkel 7 viser til vedlegg I som inneholder generelle opprinnelsesregler, regler om direkte forsendelse mellom avtalepartene, bestemmelser om utstedelse og bruk av opprinnelsesbevis, samt regler for tolladministrativt samarbeid. Vedlegg I er med enkelte unntak utformet etter mønster av de nye opprinnelsesreglene som benyttes i Europa. I tillegg 1 til vedlegg I er det tatt inn "innledende (forklarende) anmerkninger" til den etterfølgende liste med spesifikke regler for det enkelte produkt. Tillegg 2 til vedlegg I inneholder detaljerte bestemmelser om hvilke opprinnelsesregler som gjelder ved produksjonen for at den enkelte vare skal oppnå "opprinnelsesstatus". Alle varer er nevnt i denne listen. Reglene, som betegnes som produktspesifikke regler, angir øvre grense for andelen innsatsmaterialer fra land utenfor frihandelsområdet en vare kan inneholde for å oppnå opprinnelsesstatus. En av de grunnleggende regler er kravet til posisjonsskifte. Dette innebærer at innsatsmaterialer fra tredjeland må gjennomgå en prosess som bringer ferdigvaren (eksportvaren) over i en annen tollposisjon (iht. HS) enn den/de posisjoner som de importerte materialene hører inn under. I stedet for et eventuelt krav om posisjonsskifte, eller i kombinasjon med dette, kan det være krav om at materialer fra tredjeland må gjennomgå fastsatte produksjonsprosesser eller oppfylle visse produktspesifikke minimumskrav til verdiøkning. For enkelte varer er det utarbeidet noe mer liberale regler enn de som finnes i de europeiske frihandelsavtalene. Dette skyldes blant annet at det i

en slik "frittstående" oversjøisk avtale ikke ligger de samme mulighetene til kumulasjon som i det integrerte europeiske nettverket av frihandelsavtaler.

I tillegg 3 til vedlegg I er avtalepartene blitt enige om mer liberale regler for utenlandsk bearbeiding av visse produkter. For disse produktene kan merverdi tilført i utlandet (materiellkostnader og verdiskaping), inkludert eventuelle tredjelands innsatsmaterialer tilført hos avtaleparten, utgjøre inntil 50% av sluttproduktets pris fra fabrikken. For de øvrige produkter er denne grensen satt til 10%.

Vedlegg I inneholder videre detaljerte bestemmelser om opprettelse av et administrativt samarbeid mellom avtalepartenes tollmyndigheter. Dette samarbeidet kommer særlig til anvendelse når det gjelder utferdigelse av opprinnelsesbevis under avtalen og etterkontroller av disse. Avtalen medfører at etterkontroller av opprinnelsesbevis utstedt av en eksportør i en avtalepart (verifikasjoner) skal foretas av tollmyndighetene hos den eksporterende avtalepart. Tollmyndighetene hos den importerende avtalepart kan til enhver tid anmode eksportlandet om slike etterkontroller.

Det er vedtatt opprettet en egen komité under Den blandede komité for drøftelse og avklaring av aktuelle spørsmål og problemstillinger i tilknytning til toll- og opprinnessaker.

4.4.3 Toll (artikkel 8)

Partene er forpliktet til å fjerne tollsatser på all eksport og import av produkter som har opprinnelse i Singapore eller en EFTA-stat, med unntak av produktene i vedlegg V. Ingen nye tollsatser skal innføres etter avtalens ikrafttredelse. Artikkelen definerer hvordan begrepet "tollsats" skal forstås. En part skal likevel ikke forhindres i å pålegge en annen parts produkt avgifter, så lenge disse også gjelder for innenlandske produkter og ikke representerer en indirekte beskyttelse av nasjonal virksomhet.

4.4.4 Import- og eksportrestriksjoner (artikkel 9)

Alle restriksjoner i form av kvoter, lisenser eller lignende på varehandelen mellom EFTA-statene og Singapore skal avskaffes ved avtalens ikrafttredelse.

4.4.5 Bestevilkårsbehandling (artikkel 10)

Hvis en part i henhold til artikkel XXIV i GATT

1994 gir preferensiell behandling til en ikke-part i avtalen, så skal de øvrige partene gis mulighet til å forhandle om å oppnå samme behandling.

4.4.6 Nasjonal behandling (artikkel 11)

Varer som er importert fra en av partene skal ikke diskrimineres i forhold til innenlandske produkter hva angår intern beskatning og andre reguleringer, i samsvar med artikkel III i GATT, som utgjør en integrert del av avtalen.

4.4.7 Veterinære og plantesanitære tiltak (artikkel 12)

Artikkelen fastslår at partene skal anvende sine veterinære og plantesanitære tiltak på en ikke-diskriminerende måte og at de ikke skal innføre nye tiltak som legger unødvendige restriksjoner på handelen. Tiltakene skal reguleres av WTOs avtale om veterinære og plantesanitære tiltak (SPS-avtalen), som utgjør en integrert del av frihandelsavtalen.

4.4.8 Tekniske reguleringer (artikkel 13)

Partenes rettigheter og forpliktelser vedrørende tekniske reguleringer, standarder og samsvarsvurderinger skal følge WTOs avtale om tekniske handelshindringer. Partene skal styrke sitt samarbeid på dette området for å forenkle tilgangen til hverandres markeder. Samarbeidet skal blant annet bestå i å styrke betydningen av internasjonale standarder som grunnlag for tekniske reguleringer og å fremme akkreditering av tekniske kontrollorgan på basis av ISO/IEC-standarder.

Partene skal utveksle informasjon om tekniske reguleringer og stille seg positive til enhver skriftlig forespørsel om konsultasjoner på området. Partene kan holde konsultasjoner i Den blandede komité for å ta opp problemer og prosedyrer i tilknytning til tekniske handelshindre mellom partene, i den hensikt å løse saken i overensstemmelse med WTOs avtale om tekniske handelshindre.

4.4.9 Statshandelsforetak (artikkel 14)

Partenes rettigheter og forpliktelser når det gjelder statshandelsforetak reguleres av artikkel XVII i GATT-avtalen og fortolkningsartikkelen til denne, som begge utgjør en integrert del av avtalen.

4.4.10 Subsidier (artikkel 15)

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn

til statsstøtte skal reguleres av WTOs avtaler på området, det vil si artikkel VI og XVI i GATT-avtalen, WTOs avtale om subsidier og utjevningsavgifter og WTOs avtale om landbruk.

4.4.11 Antidumping (artikkel 16)

Partene skal i henhold til WTO-avtalen avstå fra antidumpingtiltak mot produkter som har opprinnelse hos den annen part. For å unngå dumping skal partene foreta de nødvendige tiltak i henhold til den foreliggende avtalens kapittel V (konkurranse).

4.4.12 Beskyttelsestiltak mot import av visse varer (artikkel 17)

Dersom en av partene opplever at det som følge av avtalen oppstår en økning i importen av et produkt som truer med å forårsake alvorlig skade for innenlandske produsenter av tilsvarende eller direkte konkurrerende produkter, kan parten iverksette beskyttelsestiltak. Slike tiltak skal bestå i å øke tollsatsen på produktet til det laveste av enten a) gjeldende bestevilkårstollsats på det tidspunkt tiltaket iverksettes eller b) bestevilkårstollsatsen som gjaldt dagen før avtalens ikrafttredelse.

Beskyttelsestiltakene skal normalt ikke vare lenger enn ett år, men i helt eksepsjonelle tilfeller kan de, etter vurdering i Den blandede komité, opprettholdes i tre år.

Beskyttelsestiltak skal bare innføres der det klart kan bevises at økt import forårsaker eller truer med å forårsake alvorlig skade og etter undersøkelse i tråd med prosedyrene i WTOs avtale om beskyttelsestiltak.

Artikkelen inneholder også krav om å melde fra om planlagte beskyttelsestiltak og å gi tilbud om kompensasjon. Den blandede komité skal behandle saken innen 30 dager fra meddelelsen er gitt med sikte på å finne en gjensidig akseptabel løsning for begge parter. Det er egne regler for iverksettelse av beskyttelsestiltak i svært alvorlige tilfeller.

4.4.13 Vanskeligheter med betalingsbalansen (artikkel 18)

Partene skal søke å unngå å innføre restriktive tiltak for å bøte på problemer med betalingsbalansen. Hvis en part har alvorlige problemer med betalingsbalansen, kan den, i overensstemmelse med GATT 1994 og WTOs avtale om tiltak for å beskytte betalingsbalansen, innføre ikke-diskriminerende importrestriksjoner. Disse skal være

begrensede i tid og ikke gå lengre enn det som er nødvendig for å løse problemet med betalingsbalansen.

De relevante bestemmelsene i GATT 1994 og WTOs avtale om tiltak for å beskytte betalingsbalansen utgjør en integrert del av denne avtalen. En part som innfører tiltak for å bøte på problemer med betalingsbalansen skal umiddelbart notifisere de andre partene om dette.

4.4.14 Generelle unntak (artikkel 19)

Artikkelen beskriver i hvilke situasjoner det kan gjøres generelle unntak fra avtalens bestemmelser. Ingen bestemmelse i avtalen skal forstås slik at den hindrer partene i å gjennomføre tiltak som er nødvendige for å beskytte for eksempel offentlig moral og menneskers, dyrs og planters liv og helse. Det forutsettes imidlertid at slike forholdsregler ikke blir anvendt på en måte som medfører vilkårlig eller uberettiget diskriminering mellom stater eller inneholder skjulte restriksjoner på den internasjonale handel. Mulighetene for å gjøre unntak fra denne avtalen er de samme som de mulighetene som finnes innen WTO-systemet. Tiltakene skal avsluttes så snart forholdene som førte til at de ble innført ikke lenger er tilstede.

4.4.15 Sikkerhetsunntak (artikkel 20)

Avtalen skal ikke være til hinder for at partene kan treffe tiltak de anser som nødvendige for å beskytte sine vitale sikkerhetsinteresser, for eksempel i situasjoner med alvorlige internasjonale spenninger eller i krigssituasjoner. Avtalen skal heller ikke hindre gjennomføringen av eventuelle forpliktelser partene har påtatt seg i forbindelse med FN-operasjoner. Mulighetene for å gjøre unntak under denne avtalen er de samme som innenfor WTO-systemet.

4.5 Handel med tjenester

Kapittelet er i stor grad basert på tjenesteavtalen i WTO (GATS). Liberaliseringen av tjenestehandelen går imidlertid lengre på visse områder enn partenes forpliktelser i GATS, særlig for Singapores del.

4.5.1 Virkeområde (artikkel 21)

Kapittelet gjelder tiltak som påvirker handelen med tjenester iverksatt på alle myndighetsnivåer og av organer som har fått delegert myndighet.

Om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)

Kapittelet gjelder handel i alle tjenestesektorer, med unntak av nærmere bestemte luftfartstjenester. EFTA-statene og Singapore er enige om å vurdere behovet for samarbeid i luftfartssektoren nærmere. Forpliktelsene i dette kapittelet gjelder ikke for offentlige anskaffelser.

4.5.2 Definisjoner (artikkel 22)

Definisjonene legger til grunn hva som skal forstås med de forskjellige begrepene som brukes i teksten. Det fastslås blant annet at forpliktelsene i tjenestesektoren gjelder de såkalte fire leveringsmåtene. Dette betyr at kapittelet dekker grenseoverskridende tjenester, forbruk av tjenester i utlandet, etablering i territoriet til en annen part i avtalen og tjenesteyting gjennom nærvær av fysiske personer.

4.5.3 Bestevilkårsbehandling (artikkel 23)

Partene forplikter seg til å gi hverandres tjenesteytere bestevilkårsbehandling. Unntak fra denne regelen er nedfelt i vedlegg VI og kan også følge av at en part har harmonisert sitt regelverk med et tredjeland etter inngåelse av en avtale om gjensidig godkjenning av utdanning og kvalifikasjoner. Bestevilkårsprinsippet gjelder heller ikke dersom en av partene har inngått en avtale som oppfyller WTOs krav til preferensielle avtaler (GATS-artikkel V), jf. EØS-avtalen. Øvrige parter i denne avtalen skal i så fall etter anmodning bli tilbudt mulighet til å forhandle om fordeler en slik avtale har gitt.

4.5.4 Markedsadgang (artikkel 24)

For de leveringsmåter for tjenester som er spesifisert i artikkel 22 (o) (leveringsmåtene) skal hver part gi de andre den markedsadgang som er spesifisert i partens bindingslister i vedlegg VII. I sektorer hvor partene har påtatt seg forpliktelser med hensyn til markedsadgang skal partene ikke beholde eller innføre nærmere definerte restriksjoner. Slike restriksjoner omfatter for eksempel begrensninger i antall tjenesteutøvere innenfor et gitt område og begrensninger i verdi på tjenestene som utføres. Det er de samme typer markedsadgangsbegrensninger som forbys i GATS-avtalen.

4.5.5 Nasjonal behandling (artikkel 25)

På de områdene som liberaliseres i henhold til bindingslisten i vedlegg VII, og underlagt betingel-

sene eller begrensningene i denne, skal partene tilstå hverandres tjenester og tjenesteytere nasjonal behandling når det gjelder enhver regulering av tjenestesektoren. Det vil si at utenlandske tjenesteytere skal ha samme behandling som en tilsvarende nasjonal tjenesteyter.

4.5.6 Tilleggsforpliktelser (artikkel 26)

Partene kan senere forhandle frem forpliktelser angående tiltak som påvirker tjenestehandelen og som ikke er gjenstand for forpliktelser under artikkel 24 og 25. Slike forpliktelser skal skrives inn i partenes bindingslister.

4.5.7 Handelsliberalisering/bindingslisten (artikkel 27)

Artikkelen beskriver vilkårene og prosedyrene for liberalisering av tjenestehandelen. Partene skal liberalisere tjenestehandelen i overensstemmelse med artikkel V i GATS. Hver av partene skal i en egen bindingsliste føre opp de forpliktelser de binder seg til i henhold til artiklene for markedsadgang, nasjonal behandling og tilleggsforpliktelser.

For de sektorer hvor partene har påtatt seg forpliktelser skal det spesifiseres tidsperioder, begrensninger og betingelser for markedsadgang, betingelser for nasjonal behandling, eventuelle tilleggsforpliktelser og timeplan for gjennomføringen av disse.

Partenes lister over forpliktelser innen tjenestehandelen, de såkalte bindingslistene, står i vedlegg VII som er integrert i dette kapittelet.

Partene påtar seg å vurdere bindingslistene annethvert år, eller hyppigere dersom de enes om dette, for å fjerne all gjenstående diskriminering i partenes tjenestehandelen innen ti år etter avtalens ikrafttredelse. De periodiske vurderingene skal fortsette utover tiårsperioden dersom målet ikke er nådd. Denne siste paragrafen er ikke underlagt avtalens tvisteløsningsmekanisme (kapittel IX).

4.5.8 Statlig regulering (artikkel 28)

Hver part skal sørge for at tiltak som berører handel med tjenester blir administrert på en rimelig, objektiv og upartisk måte. Partene skal så snart som mulig opprette rettslige eller administrative prosedyrer for å sikre dette. Der det er berettiget kan administrative avgjørelser om tjenestehandelen legges til et eget tribunal.

I tilfeller hvor det kreves autorisasjon for å tilby tjenester innen sektorer der en part har påtatt seg

forpliktelser, skal myndighetene informere søkeren om svaret på vedkommendes autorisasjonssøknad. Ved henvendelse skal søkeren uten unødige forsinkelse få informasjon om saken.

Partene skal sammen vurdere resultatet av forhandlingene under artikkel VI.4 i GATS om reguleringer av kvalifikasjoner og prosedyrer, tekniske standarder og lisenskrav, med tanke på å integrere dette resultatet i avtalen.

I tilfeller hvor en part har påtatt seg forpliktelser skal de ikke benytte seg av lisens- eller kvalifikasjonskrav som kan oppheve forpliktelsene.

Når en part gjennomfører en regulering i overensstemmelse med internasjonale standarder skal det kunne legges til grunn at reguleringen er i tråd med denne artikkelen.

I sektorer der partene har påtatt seg forpliktelser med hensyn til yrkesmessige tjenester, skal de utarbeide prosedyrer for å bekrefte kompetansen til en annen parts yrkesutøvere.

4.5.9 Subsidiær (artikkel 29)

En part som mener seg sterkt påvirket av en annen parts subsidier kan be om konsultasjoner med den andre parten om saken. En slik forespørsel skal vurderes positivt.

4.5.10 Godkjenning (artikkel 30)

Innen tre år etter avtalens ikrafttredelse skal partene legge forholdene til rette for å inngå avtaler om gjensidig godkjenning av utdannelse, kvalifikasjoner, lisenser og andre reguleringer som gjelder tjenesteytere. Dette skal særlig gjelde yrkesmessige tjenester. Enhver avtale som inngås i henhold til denne artikkelen må være i samsvar med de relevante bestemmelsene i WTO, og spesielt artikkel VII i GATS.

I de tilfeller hvor en part på grunnlag av en avtale godkjenner utdannelse, kvalifikasjoner og lisenser til en ikke-part i avtalen, skal parten på oppfordring gi de andre partene mulighet til å forhandle om tilsvarende godkjenning. Dersom en slik godkjenning gis på selvstendig grunnlag, skal de andre partene få anledning til å vise at de bør få tilsvarende godkjenning.

4.5.11 Monopoler (artikkel 31)

Partene skal sikre at atferden til en tjenesteyter som har monopol på en tjeneste er i overensstemmelse med forpliktelsene partene har påtatt seg i dette kapitlet og at tjenesteyteren ikke misbruker sin monopolsituasjon. Dette gjelder både monopol-

tjenester og tjenester som faller utenfor monopolet.

Hvis en part har grunn til å tro at en annen parts tjenesteyter med monopol ikke opptrer i overensstemmelse med sine forpliktelser, kan parten be den andre part om relevant informasjon.

Bestemmelsene skal også gjelde hvis en part etablerer eller gir autorisasjon til et lite antall tjenesteytere og forhindrer konkurranse blant disse leverandørene i sitt territorium.

Konkurransbegrensende atferd av dominerende aktører i telekommunikasjonssektoren er regulert særskilt i vedlegg IX.

4.5.12 Bevegelse for fysiske personer (artikkel 32)

Kapitlet gjelder tiltak overfor partenes tjenesteytere og personer ansatt hos en tjenesteyter for å tilby en tjeneste. Kapitlet gjelder ikke tiltak overfor personer som søker statsborgerskap, sysselsetting, bosetting eller oppholdstillatelse på permanent basis.

Kapitlet skal ikke forhindre en part i å regulere adgangen for personer fra en annen part til dens territorium, gitt at reguleringene ikke opphever rettighetene og forpliktelsene i henhold til denne avtalen.

4.5.13 Generelle unntak (artikkel 33)

Artikkelen inneholder en oversikt over situasjoner der en part kan gjøre unntak fra tjenestekapitlets forpliktelser. Slike unntak kan gjøres så lenge de ikke innebærer vilkårlig eller utilbørlig diskriminering. Enkelte unntak kan gjøres i situasjoner der det er nødvendig å beskytte offentlig moral og orden samt menneskers, dyrs og planters liv og helse. Det slås fast at avtalen ikke berører partenes rett til å anvende sin skattelovgivning eller til å påberope seg bestemmelser i skatteavtaler med tredjeland. Disse unntakene er de samme som er nedfelt i GATS artikkel 14.

4.5.14 Sikkerhetsunntak (artikkel 34)

Avtalen skal ikke være til hinder for at partene kan treffe de tiltak de anser som nødvendige for å beskytte sine vitale sikkerhetsinteresser, for eksempel i situasjoner med alvorlige internasjonale spenninger eller krig. Avtalen skal heller ikke hindre partene i å gjennomføre eventuelle forpliktelser de har påtatt seg i forbindelse med FN-operasjoner. Mulighetene for å gjøre unntak er de samme under denne avtalen som innenfor WTO-systemet.

4.5.15 Beskyttelse av betalingsbalansen (artikkel 35)

Partene skal ved problemer med betalingsbalansen søke å unngå innføring av restriksjoner på overføring av kapital. Artiklene XI og XII i GATS skal gjelde for betalinger og overføringer og for restriksjoner på tjenestehandelen for å beskytte betalingsbalansen. En part som innfører restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen skal umiddelbart meddele dette til de andre partene og Den blandede komité.

4.5.16 Vedlegg (artikkel 36)

Artikkel 36 fastslår at vedleggene VI til X utgjør en integrert del av kapittelet om handel med tjenester.

4.6 Investeringer

Dette kapittelet etablerer hovedprinsippet om fri bevegelse av kapital knyttet til investeringer.

4.6.1 Definisjoner (artikkel 37)

Artikkelen definerer hva som dekkes av blant annet begrepene "investor" og "investeringer" samt andre sentrale begrep i kapittelet.

4.6.2 Virkeområde (artikkel 38)

Kapittelet gjelder for partenes investorer og for deres investeringer, uavhengig av om investeringene er gjort før eller etter avtalens ikrafttredelse.

Artikkel 40 nr. 1 skal ikke gjelde for handel med tjenester, uavhengig av om sektoren er oppført i bindingslisten under tjenestekapittelet. Det skal heller ikke gjelde for investorer og deres investeringer i tjenestesektoren. Denne bestemmelsen kan tas opp til vurdering ti år etter avtalens ikrafttredelse. Kapittelet skal ikke forhindre partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til andre internasjonale avtaler.

4.6.3 Fremme og beskyttelse av investeringer (artikkel 39)

Partene forplikter seg til å skape stabile, rettferdige, gunstige og oversiktlige betingelser for den andre parts investorer og deres investeringer.

Dette forplikter partene til å beskytte hverandres investorer og å gi dem rimelig og rettferdig behandling.

4.6.4 Nasjonal behandling og bestevilkårsbehandling (artikkel 40)

Partene er i ellers like situasjoner forpliktet til å gi hverandres investorer og deres investeringer like god behandling som den beste de gir enten nasjonale eller andre staters investorer og investeringer.

Det kan gjøres unntak fra prinsippene om bestevilkårsbehandling eller nasjonal behandling av hverandres investorer og investeringer der en part har inngått frihandelsavtale, tollunion eller lignende avtale med et tredjeland. De andre partene skal da få mulighet til å forhandle om de samme fordelene. Avtalen berører ikke statsstøtte som ledd i en avtaleparts velferdspolitik. Dersom en part mener at dens investorer rammes av slik statsstøtte kan den be om konsultasjoner.

4.6.5 Beskatning (artikkel 41)

Artikkelen, sammenholdt med fotnote som viser til fotnote 10 i artikkel 33, innebærer at dagens skattmessige forskjellsbehandling av nordmenn og utlendinger, for eksempel ved at utbytte til ikkebosatte aksjonærer kan ilegges kildeskatt, ikke blir berørt. Paragraf 3 fastsetter at mer fordelaktige bestemmelser i skatteavtaler med tredjestater ikke kan påberopes.

4.6.6 Ekspropriasjon og kompensasjon (artikkel 42)

Partene skal ikke ekspropriere eller nasjonalisere investeringene til hverandres investorer, med mindre dette er i den allmenne interesse, er ikke-diskriminerende og er ledsaget av kompensasjon. Kompensasjonen skal utbetales i en konvertibel valuta uten utsettelse og uavhengig av personens bo- og oppholdsted.

En investor som har fått sine investeringer i den annen parts territorium rammet av væpnet konflikt eller borgerkrig skal få nasjonal behandling hva gjelder tilbakeføring og kompensasjon for slike tap.

4.6.7 Rett til regulering (artikkel 43)

Kapittelet skal ikke hindre en part i å iverksette eller opprettholde tiltak ut fra allmenne hensyn, som for eksempel helse, sikkerhet og miljø, så lenge tiltakene er i overensstemmelse med kapittelet for øvrig.

4.6.8 Overføringer (artikkel 44)

Artikkelen fastslår prinsippet om at alle kapital-

bevegelser i forbindelse med investeringer skal foregå fritt. I tilfeller av konkurs, insolvens, sikring av kreditors rettigheter, kriminalitet eller i forbindelse med fullbyrdelsen av en dom kan det likevel legges begrensninger på den frie kapitalflyten. Artikkelen skal heller ikke være til hinder for gjennomføring av forpliktelser i skattelovgivning eller i forbindelse med velferdspolitik og pensjonsordninger.

4.6.9 Nøkkelpersonell (artikkel 45)

Partene skal i samsvar med nasjonal lovgivning gi hverandres investorer og deres nøkkelpersonell midlertidig oppholds- og arbeidstillatelse i forbindelse med investeringsvirksomheten.

Partene skal tillate hverandres investorer å ansette de nøkkelpersoner de ønsker, uavhengig av statsborgerskap, gitt at personene har oppholds- og arbeidstillatelse hos den andre parten.

Partene oppfordres også til å gi investorenes og nøkkelpersonenes ektefeller og barn tilsvarende oppholdstillatelse.

4.6.10 Reservasjoner (artikkel 46)

Artikkelen gjelder partenes reservasjoner i forhold til investeringskapittelet og angir hvor partene ikke er forpliktet til å gi hverandres investorer og investeringer like god behandling som den de gir nasjonale investorer. Partene skal minst hvert annet år vurdere om de kan redusere eller fjerne disse reservasjonene. Partene kan innføre nye reservasjoner såfremt dette ikke påvirker det samlede nivået på forpliktelsene gitt i avtalen. De andre partene kan i slike tilfeller be om konsultasjoner.

4.6.11 Subrogasjon (artikkel 47)

I tilfeller der en part utbetaler en kompensasjon til egne investorer, på bakgrunn av en annen parts brudd på forpliktelser overfor investorene i henhold til dette kapittelet, skal sistnevnte part anerkjenne overdragelsen av krav og rettigheter til investorenes hjemstat. De overdratte rettighetene eller kravene skal ikke være større enn investorenes opprinnelige krav og rettigheter.

4.6.12 Tvister mellom en part og en investor (artikkel 48)

I tilfeller der konflikt mellom en part og en investor i forhold til forpliktelsene i kapittelet fører til tap for investoren, kan denne kreve konsultasjoner for å løse problemet. Hvis konflikten vedvarer

kan den bringes inn for domstolen i vedkommende part, eller hvis begge parter i konflikten sier seg enige kan den bringes til en av de ulike tvisteløsningsdomstolene som nevnes i artikkelen. Dersom saken foreslås løst ved hjelp av internasjonal voldgift må partene akseptere dette på forhånd.

4.6.13 Unntak (artikkel 49)

Artiklene 33, 34, 35 og 19 (e), (f) og (g) skal, med naturlige og nødvendige tilpasninger, gjøres gjeldende for kapittelet.

4.7 Konkurransen

4.7.1 Konkurransen (artikkel 50)

Artikkelen slår fast at konkurransebegrensende atferd kan undergrave avtalens målsetninger. På oppfordring fra en part skal den andre part gjennomføre konsultasjoner med sikte på å fjerne slik atferd. Partene har ikke tilgang til voldgiftsdomstoler, slik de beskrives i avtalens kapittel 9, for konflikter som angår dette kapittelet.

4.8 Offentlige anskaffelser

4.8.1 Virkeområde (artikkel 51)

Partenes rettigheter og forpliktelser når det gjelder offentlige anskaffelser skal styres av WTOs avtale om offentlige anskaffelser. Partene vil samarbeide i Den blandede komité for å tilstrebe liberalisering av markedene for offentlige anskaffelser.

4.8.2 Utveksling av informasjon (artikkel 52)

Partene forplikter seg til å legge til rette for utveksling av informasjon om reguleringer av offentlige anskaffelser.

4.8.3 Videre forhandlinger (artikkel 53)

En part som tilbyr en ikke-part gunstigere vilkår når det gjelder offentlige anskaffelser enn denne avtalen er forpliktet til å gå inn i forhandlinger med de andre avtalepartene med henblikk på å gi dem tilsvarende fordeler på gjensidig basis.

4.9 Beskyttelse av immaterielle rettigheter

4.9.1 Beskyttelse av immaterielle rettigheter (artikkel 54)

Beskyttelse av immaterielle rettigheter reguleres i denne artikkelen og i vedlegg XII. Artikkelen forplikter partene til å gi hverandres borgere minst like god behandling som sine egne borgere og borgere fra en hvilken som helst annen stat. Fritak fra denne plikten må være i samsvar med relevante artikler i TRIPS-avtalen, som er den delen av WTO-avtalen som omhandler handelsrelaterte sider ved immaterielle rettigheter.

Bestemmelsene om immaterielle rettigheter stadfester partenes forpliktelser i henhold til internasjonale avtaler de er part i, herunder TRIPS-avtalen, og forplikter partene til å søke å tiltre enkelte spesifiserte konvensjoner. I tillegg reguleres visse områder spesielt. Avtalen inneholder konkrete bestemmelser om blant annet beskyttelsesnivået på patentområdet. Intet av dette går utover det som følger av gjeldende norske lover.

4.10 Institusjonelle bestemmelser

4.10.1 Den blandede komité (artikkel 55)

Partene etablerer Den blandede komité bestående av representanter for alle avtalepartene. Beslutninger fattes ved enstemmighet. Den blandede komité har til oppgave å administrere og overvåke gjennomføringen av avtalen. Mulighetene for ytterligere fjerning av handelshindringer mellom partene skal vurderes løpende. Komiteen bestemmer sin egen forretningsorden og kan beslutte å opprette de underkomiteer og arbeidsgrupper den anser som nødvendige for å bistå seg med å gjennomføre de pålagte oppgaver.

Komiteen skal møtes ved behov og normalt hvert annet år for å følge opp avtalen. Den kan også møtes ekstraordinært når en avtalepart ber om det. Komiteen skal etablere sine egne prosedyreregler. Den blandede komité kan treffe beslutninger som fastsatt i denne avtale. Komiteen kan vedta å endre vedleggene og tilleggene til denne avtale. Beslutninger som fattes av komiteen skal tre i kraft når partenes interne godkjenningsprosedyrer er gjennomført.

4.11 Tvisteløsning

Kapittelet inneholder bestemmelser om konsultasjoner og tvisteløsning mellom partene. Tvisteløsning under frihandelsavtalen skal skje ved voldgift. Eventuelle dommer er bindende for partene i saken.

4.11.1 Virkeområde (artikkel 56)

Bestemmelsene i kapittelet skal gjelde for å avverge eller avgjøre alle tvister som springer ut av avtalen. Tvister som oppstår under både denne avtalen og WTO kan prøves i det av foraene den klagende part velger, såfremt partene er WTO-medlemmer.

4.11.2 Tvisteløsningsprosedyrer (artikkel 57)

Alternative tvisteløsningsprosedyrer kan tas i bruk dersom begge partene frivillig går inn for dem. Disse skal være konfidensielle.

4.11.3 Konsultasjoner (artikkel 58)

Partene forplikter seg til å søke enighet om fortolkningen av avtalens forpliktelser og til å samarbeide om å finne minnelige løsninger på eventuelle problemer som måtte oppstå i gjennomføringen av avtalen. En part kan skriftlig be om konsultasjoner om tiltak iverksatt av en annen part som anses å påvirke avtalens virkemåte. Eventuelle konsultasjoner skal finne sted innen 30 dager etter at anmodningen om konsultasjoner er mottatt, og i særlig viktige saker innen 15 dager. Partene skal fremlegge tilstrekkelig informasjon for å få saksforholdet fullt belyst. Konsultasjonene skal være konfidensielle, og de andre partene skal informeres om sakens utfall.

4.11.4 Opprettelse av et voldgiftspanel (artikkel 59)

Dersom en sak ikke er løst innen 60 dager, eller 30 dager i presserende saker, kan én eller flere av partene henvise saken til voldgift. Hvis flere parter ber om at samme sak sendes til voldgift, skal det om mulig etableres kun ett voldgiftspanel.

4.11.5 Voldgiftspanel (artikkel 60)

Et voldgiftspanel skal bestå av tre medlemmer. Partene i tvisten skal innen 15 dager oppnevne hver sin dommer. I tillegg skal partene innen 30 dager bli enige om en tredje dommer som skal være leder for panelet. Det stilles spesifiserte krav til lederen

for panelet når det gjelder nasjonalitet, bosted og arbeid. Dersom ikke alle tre medlemmene er oppnevnt innen 45 dager etter at saken ble henvist til voldgift, skal WTOs generaldirektør foreta de nødvendige oppnevnelser innen ytterligere 30 dager.

4.11.6 Voldgiftspanelets prosedyrer (artikkel 61)

Voldgiftspanelet skal fungere i overensstemmelse med prosedyreregler som skal vedtas på første møte i Den blandede komité. Innen slike prosedyrer blir fastsatt, skal voldgiftspanelet bestemme sine egne prosedyrer dersom partene i tvisten ikke blir enige om noe annet. Prosedyrene skal sikre partenes rett til minst én høring og til å avgi vurdering samt at partene i tvisten har tilgang til høringene. Dersom de ikke er konfidensielle, skal alle skriftlige fremlegg og kommentarer til panelet gjøres tilgjengelige for partene. Panelets høringer, overlegninger og vurderinger er konfidensielle. Artikkelene inneholder utfyllende regler, blant annet om panelets mandat.

4.11.7 Første rapport (artikkel 62)

Voldgiftspanelet skal, innen 90 dager etter at det har blitt etablert, oversende en første rapport til partene med presentasjon av sine vurderinger og konklusjoner. Rapporten skal være basert på materiale og argumenter presentert av partene i tvisten samt eventuelt vitenskapelig og teknisk materiale. Partene kan kommentere rapporten innen 14 dager, og voldgiftspanelet kan deretter be om partenes syn på saken, endre sin rapport eller gjøre ytterligere undersøkelser.

4.11.8 Endelig rapport (artikkel 63)

Voldgiftspanelet skal avgi sin endelige rapport innen 30 dager etter den første rapporten. Den endelige rapporten skal inneholde konklusjoner og informasjon om eventuelle divergerende synspunkter i panelet. Med mindre partene i tvisten har innsigelser, skal rapporten publiseres 15 dager etter at de fikk den presentert.

4.11.9 Avbryting av voldgiftspanelets behandling (artikkel 64)

En part kan trekke tilbake sin klage når som helst før første rapport blir fremlagt. En slik tilbaketreking berører ikke partens rett til å fremsette en ny klage om det samme spørsmålet på et senere tidspunkt.

4.11.10 Gjennomføring av pålegg i panelets rapporter (artikkel 65)

Voldgiftspanelets rapport er endelig og bindende for partene i tvisten. Partene er forpliktet til å gjennomføre tiltak som følger av rapporten, jf. artikkel 63. Innen 30 dager etter at rapporten foreligger skal de berørte parter informere om hvordan de akter å gjennomføre avgjørelsen. Den endelige rapporten skal følges opp så raskt som mulig, og partene i tvisten skal søke å enes om oppfølgingstiltak. Dersom partene ikke kan bli enige om en tidsfrist for gjennomføring av panelets kjennelse, kan hver av partene be voldgiftspanelet fastsette en frist. Hver av partene kan også be om at panelet vurderer hvorvidt berørte parter foreslåtte tiltak er i overensstemmelse med den endelige rapporten.

Dersom en berørt part ikke underretter om tiltak den skal vedta innenfor den fastsatte frist, eller dersom panelet finner at tiltakene ikke er i overensstemmelse med den endelige rapporten, skal partene innlede konsultasjoner med sikte på å komme til enighet om en kompensasjon. Dersom det ikke er mulig å komme til en løsning kan den klagende part oppheve fordeler som følger av avtalen i en grad som samsvarer med panelets kjennelse. Fortrinnsvis skal dette skje innenfor den samme del av avtalen som den opprinnelige tvisten gjaldt, men hvis dette ikke er praktisk mulig kan det også skje innenfor andre deler av avtalen.

En part kan be panelet vurdere hvorvidt de delene av avtalen som foreslås suspendert er likeverdige med de tiltak som var den opprinnelige grunn til tvisten. I slike tilfeller skal ikke suspensjon finne sted før panelet har avsagt sin kjennelse. Spesielle frister gjelder i slike tilfeller.

En eventuell oppheving av fordelene skal være midlertidig og bare gjelde inntil den opprinnelige situasjonen er blitt rettet på eller partene kommer til en minnelig løsning. Partene kan også be om at panelet vurderer hvorvidt opphevingen av fordelene skal opphøre eller endres.

4.11.11 Øvrige bestemmelser (artikkel 66)

Partene kan endre tidsfristene som er satt i de ovenstående prosedyrereglene dersom det er enighet om dette.

4.12 Sluttbestemmelser

4.12.1 Innsyn (artikkel 67)

Partene skal offentliggjøre relevante lover, forskrif-

Om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)

ter, administrative vedtak, rettsavgjørelser og internasjonale avtaler som kan få innvirkning på denne avtalen. Partene forplikter seg også til å besvare spørsmål fra de øvrige avtalepartene vedrørende sine lover og forskrifter m.v. som kan ha relevans på områdene dekket av avtalen. Likevel kan avtalen ikke legges til grunn for å kreve at en part avslører konfidensiell informasjon som kan hindre rettshåndhevelse, være i strid med den allmenne interesse, eller negativt påvirke legitime kommersielle interesser.

4.12.2 Vedlegg (artikkel 68)

Artikkelen fastslår at vedleggene skal utgjøre en integrert del av avtalen.

4.12.3 Endringer (artikkel 69)

Endringer i avtalen skal etter godkjenning i Den blandede komité forelegges alle parter for ratifikasjon eller godkjenning i samsvar med partenes konstitusjonelle krav. Med mindre Den blandede komité bestemmer noe annet, skal endringer tre i kraft den første dag i den tredje måned etter at alle ratifikasjons- eller godkjenningsinstrumenter er deponert.

4.12.4 Nye parter (artikkel 70)

Enhver stat kan bli part i avtalen etter invitasjon fra Den blandede komité og etter forhandlinger med de eksisterende partene.

4.12.5 Oppsigelse og opphør (artikkel 71)

Hver av partene kan si opp avtalen med seks måneders skriftlig varsel til depositaren. Oppsigelsen skal tre i kraft den første dag i den sjette måneden etter at underrettingen ble mottatt av depositaren.

4.12.6 Ikrafttredelse (artikkel 72)

Frihandelsavtalen skal ratifiseres, godtas eller godkjennes. Avtalen trer i kraft 1. januar 2003 for de parter som innen den tid har deponert sine ratifika-

sjons- eller godkjenningsinstrumenter, forutsatt at Singapore er blant de som har gjort dette. For en part som deponerer ovennevnte instrument etter 1. januar 2003, trer avtalen i kraft på den første dag i den tredje måned etter at instrumentet er deponert, forutsatt at avtalen på det tidspunkt har trådt i kraft for Singapore. Dersom en parts interne prosedyrer tillater det, kan avtalen anvendes midlertidig i en periode fra 1. januar 2003.

4.12.7 Depositær (artikkel 73)

Den norske regjering er avtalens depositær. Dette innebærer at Norge har ansvaret for å oppbevare avtalen og orientere alle avtalepartene om deponering av ethvert ratifikasjonsinstrument, om ikrafttredelse av avtalen og om endringer i avtalen som blir gjort etter fremgangsmåten fastsatt i artikkel 69. Dette gjelder også opphør og eventuelle oppsigelser av avtalen.

4.13 Den bilaterale landbruksavtalen

I de bilaterale landbruksforhandlingene har det vært en forutsetning at hver avtalepart skal kunne gjennomføre sin egen nasjonale landbrukspolitik. Avtalen mellom Norge og Singapore inneholder lister over tollkonesjoner fra norsk og singaporsk side og opprinnelsesregler for handelen med landbruksvarer. Fra norsk side har en innrømmet Singapore tollfri adgang for en rekke planter og plantedeler, frukt og grønnsaker, blomster, visse oljer, tobakk, drikkevarer samt bearbejdede landbruksvarer av frukt og grønnsaker. Singapore tilstår tollfri adgang for alle landbruksvarer med opprinnelse i Norge. Avtalen inneholder videre en klausul som forplikter partene til å søke å oppnå utvikling i handelen med landbruksvarer.

Den bilaterale landbruksavtalen er ikke en integrert del av frihandelsavtalen, men utgjør en del av de juridiske instrumentene som oppretter frihandelsområdet mellom EFTA-statene og Singapore. På denne måten tilfredsstilles kravet i artikkel XXIV i GATT om at en frihandelsavtale skal omfatte den alt vesentlige delen av samhandelen.

Om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)

5 Vurderinger og tilråding

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Singapore og den bilaterale landbruksavtalen mellom Norge og Singapore vil ikke medføre særlige budsjettmessige konsekvenser for Norge.

Utover vanlige oppgaver i forbindelse med Den blandede komité samt toll- og opprinnelsesrelaterte regler, vil ikke frihandelsavtalen og landbruksavtalen ha administrative konsekvenser av betydning.

Frihandelsavtalen med tilhørende vedlegg er forelagt Arbeids- og administrasjonsdepartementet, Finansdepartementet, Fiskeridepartementet, Justisdepartementet, Kultur- og kirke departementet, Landbruksdepartementet, Miljøverndepartementet, Olje- og energidepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet, som alle anbefaler at ratifikasjon finner sted. Den bilaterale

landbruksavtalen er lagt frem for Landbruksdepartementet, som anbefaler at avtalen ratifiseres. Nærings- og handelsdepartementet tilrår at frihandelsavtalen og den bilaterale landbruksavtalen inngås. Utenriksdepartementet slutter seg til dette.

Utenriksdepartementet

tilrår:

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale).

Vi HARALD, Norges Konge,

stadfester:

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag til vedtak om samtykke til ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore under- tegnert på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)

I

Stortinget samtykker i ratifikasjon av en avtale med tilhørende vedlegg mellom EFTA-statene og Singapore undertegnet på Island 26. juni 2002 (frihandelsavtale)
